

SPAANSE AFFICHES EN MUURPANELEN IN DE BELGISCHE PERS.

door

Michel HUYSSSEUNE

Lic. Geschiedenis en Kunstgeschiedenis en Archeologie (V.U.B.).

Dat gedurende de Spaanse Burgeroorlog de beeldpropaganda door middel van affiches en muurpanelen een belangrijke rol heeft gespeeld, bewijst niet alleen de grote hoeveelheid affiches die bewaard is gebleven, maar ook de aandacht die eraan besteed werd door talrijke ooggetuigen, zoals George Orwell in zijn beschrijving van het revolutionaire Barcelona: "The revolutionary posters were everywhere, flaming from the walls in clear reds and blues that made the few remaining advertisements look like dawbs of mud." (1). Dit fenomeen is toen niet aan de aandacht van de Belgische pers ontsnapt. Regelmatig publiceerden Belgische dagbladen afbeeldingen van affiches of muurpanelen, terwijl ze eveneens een frekwent item vormden van de in Spanje geschreven oorlogsreportages.

Hoe bekwamen de dagbladen dit beeldmateriaal? Een eerste bron waren ongetwijfeld de persagentschappen. Verscheidenen malen vinden we vrijwel gelijktijdig dezelfde afbeelding terug in dagbladen van uiteenlopende strekking. Dit geldt bv. voor de foto van een nationalistisch muurpaneel: "Engrosad la suscripción a favor de los gloriosos salvadores de España" (2). 'La Meuse' vermeldt in dit geval zijn bron (Photo KEYSTONE, Cliché PiM) en lokaliseert, net als de andere dagbladen, de foto te Sevilla (3).

Afbeeldingen van muurpanelen lijken steeds op die manier te zijn verspreid. Foto's van muurpanelen zijn schaars (we vonden er vijf verschillende, vier republikeinse en één nationalistische), maar steeds in dagbladen van uiteenlopende strekking terug te vinden.

(1) G. ORWELL, *Homage to Catalonia*, Harmondsworth, Penguin, 1977, p. 9.

(2) *La Meuse*, 25-8-1936, p. 1. *De Standaard*, 25-8-1936, p. 1.

La Nation belge, 25-8-1936, p. 1.

De Dag, 25-8-1936, p. 6.

La XXe Siècle, 26-8-1936, p. 1.

Gazette de Charleroi, 3-9-1936, p. 1.

(3) *La Meuse*, 25-8-1936, p. 1.

Persagentschappen verspreidden vermoedelijk ook foto's van affiches, zoals bv. de republikeinse "Les Milicies us Necessiten", gepubliceerd op 18 augustus 1936 in 'Het Laatste Nieuws', de volgende dag in 'Midi-Journal', 'Le Soir' en 'L'Indépendance belge', een dag later in 'De Dag' en de 'Gazet van Antwerpen'.

Voor de affiches lijken andere distributiekkanalen echter belangrijker te zijn geweest. Zo publiceert 'La Dernière Heure' een reproductie van de affiches 'El Generalísimo' met als onderschrift "Carte éditée par la Généralité de Catalogne .." (4). Het 'Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya' hield zich inderdaad bezig met het reproduceren van republikeinse affiches op postkaartformaat (5). Maar het zorgde ook voor de verspreiding van ander materiaal. Foto's van door nationalistische bombardementen omgekomen kinderen kwamen door haar toedoen bij buitenlandse kranten terecht. 'Le Peuple' bv. publiceert ze op 17 november 1936 (midden in de slag om Madrid, vlak nadat Franco begonnen was met het bombarderen op grote schaal van burgerbevolkingen) en citeert hierbij een verklaring van de kommissaris van propaganda, Jaume Miravittles. Dit alles op de voorpagina (6). Dergelijke foto's zullen herhaaldelijk gepubliceerd worden in de linkse pers, ze vormen tevens een belangrijk element van de in het buitenland verspreide solidariteitsaffiches, en worden ook aangewend voor het maken van fotomontages (7). Het feit dat de Spaanse kinderen een van de, zoniet het, centrale thema's van de linkse — vooral socialistische — solidariteitskampanjes met Spanje zijn vindt ongetwijfeld mee zijn oorsprong in dergelijke foto's.

Het is duidelijk dat de socialistische en kommunistische dagbladen, die instonden voor het leeuwendeel van de gereproduceerde affiches (8), hiervoor in belangrijke mate afhankelijk waren van de Spaanse republikeinse propaganda-organismen. Veel van de door hen gereproduceerde affiches waren uitgaven van het 'Departemento de Prensa y Propaganda' van de 'Junta Delegada de Defensa de Madrid', het 'Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya' en het 'Ministerio de Propaganda' van de centrale republi-

(4) *La Dernière Heure*, 22-3-1937.

(5) C. FONTSERE, *Consideraciones sobre el cartel de la guerra civil*, in: *La Guerra Civil Española*, Exposición Itinerante, s.d., p. 37.

(6) *Le Peuple*, 17-11-1936, p. 1.

(7) Bekend zijn uiteraard die van John Heartfield.

Een Belgisch voorbeeld vinden we o.a. in *La Wallonie*, 1-4-1937, p. 1. Ook het weekblad 'Voor Allen' publiceerde er regelmatig.

(8) Socialistische dagbladen : 32.5 %

Kommunistisch dagblad : 37.4 %

keinese regering. Deze laatste instelling zorgde ook voor de affiches die de buitenlandse solidariteitskampanjes animeerden, zoals "Madrid, l'action "militaire" des rebelles", en vooral "Wat doet U om dit te voorkomen?", door de B.W.P. als postkaart gereproduceerd en door de plaatselijke partijgroepen verkocht aan 1 frank per stuk (9).

De band tussen de linkse pers en de republikeinse propaganda-organismen blijkt ook uit het feit dat de linkse dagbladen pas overgaan tot het reproduceren van republikeinse affiches na de creatie van die organismen. Signifikant is hierbij dat de eerste in de Belgische linkse pers gereproduceerde affiches — in 'La Voix du Peuple' in november en december 1936 — van Catalaanse afkomst zijn, wat een parallel schept met het feit dat het Catalaanse 'Comissariat de Propaganda' twee maanden eerder, in oktober 1936, tot stand kwam dan het 'Ministerio de Propaganda' (10).

Naast de uitgaven van propaganda-organismen zullen ook andere kanalen voor de verspreiding van affiches hebben gefunctioneerd. Voor de linkse partijen en vakbonden kunnen de banden met hun Spaanse zusterorganisaties een rol hebben gespeeld. En reporters ter plaatse hebben vermoedelijk zelf affiches of reproducties ervan — eventueel in de vorm van postkaarten — verzameld. Voor de zeldzame (zes in totaal) reproducties van nationalistische affiches lijkt dat in het bijzonder te gelden, ze vergezellen immers steeds reportages in nationalistisch Spanje.

Globaal gezien volgde het publiceren van Spaanse affiches in de Belgische pers de belangstellingskurve voor de Spaanse Burgeroorlog. De eerste golf van reproducties situeert zich in augustus 1936 (uitbreken van de Burgeroorlog). De tweede, na een paar maanden stilte, loopt van december 1936 crescendo naar april 1937 (aanval op Madrid, omsingelingspogingen van Madrid door Franco, veldslagen aan de Jarama en van Guadalajara). In de maanden maart en April 1937 heeft de verkiezingskampanje van Van Zeeland versus Degrelle mogelijk de belangstelling voor het Spaanse konflikt, waar eveneens fascisme en democratie tegenover elkaar stonden, nog tijdelijk opgedreven. Dit zou dan mee verklaren waarom na april 1937 het aantal gereproduceerde affiches snel terugvalt, een terugval die niettegenstaande enkele beperkte tijdelijke oplevingen (zomer 1937, december 1937 — Teruel —, zomer 1938 — twee jaar burgeroorlog) definitief zou blijken. Die verslappende aandacht valt te verklaren door het verdwijnen van het nieuwheidseffekt, het aanslepen zonder sensationele ontwikkelingen van het konflikt, en vooral vanaf

(9) *Volksgazet*, 27-3-1937, p. 1.

(10) C. FONTSERE, *Op. cit.*, p. 35.

1938 de andere internationale spanningspunten die de aandacht opeisen: Japans-Chinees konflikt, Anschluss, Sudetenkwesitie en verdrag van München.

Opmerkelijk is wel dat naargelang de strekking van de krant de momenten van belangstelling verschillend zijn. Zo blijft de linkse pers geheel afwezig van de eerste golf van interesse voor affiches en muurpanelen in augustus 1936. De nationalistische affiches daarentegen duiken pas vanaf oktober 1937 op, wanneer het sukses van Franco zich steeds meer aan het bevestigen is. De meeste gematigde en rechts kranten besteden echter enkel aandacht aan het fenomeen vlak na het uitbreken van het konflikt en gedurende de eerste maanden van 1937.

Naargelang de strekking van de krant werden die reproducties uiteraard voor verschillende doeleinden aangewend. Voor de linkse pers is het duidelijk dat de militante intensie voorop staat. De reproductie van republikeinse affiches en muurpanelen is slechts één van de middelen om de soldariteit met het republikeinse kamp te bevorderen.

'Le Peuple' valt op door zijn utilitair gebruik van affiches. Artikels over Franco bv. worden twee maal geïllustreerd met de satirische affiche "El Generalísimo" (11). De affiche "Con disciplina se defiende la Republica" verschijnt eveneens tweemaal, eerst naar aanleiding van de meidagen te Barcelona, vervolgens ten tijde van de kortstondige republikeinse suksessen te Teruel (12). De boodschap is duidelijk: enkel gehoorzaamheid aan de wettelijke regering (en in de Spaanse kontekst betekent dit: geen revolutionaire experimenten) kan het sukses van de republikeinse zaak verwezenlijken (13).

Konsekwent met deze stelling publiceert 'Le Peuple' dan ook enkel affiches die uitgaan van officiële republikeinse instanties. Naast de reeds vernoemde affiches zijn vooral diegene, die de bombardementen aanklagen belangrijk. Deze affiches, die we ook in de andere socialistische dagbladen (die de affiches minder systematisch aanwenden) aantreffen, hebben een zich herhalende ikonografie, waarvan bommenwerpers, moeders en kinderen de sleutelelementen uitmaken. Het typevoorbeeld is de hierboven reeds vermelde "Wat doet U om dit te voorkomen?". Ze heeft ook de ikonografie bepaald van de in België vervaardigde solidariteitsaffiches, zoals die van

(11) *Le Peuple*, 17-4-1937, p. 1, & 16-8-1937, p. 1.

(12) *idem*, 7-5-1937, p. 1, & 20-12-1937.

(13) Eventueel kan men hierin ook een vingerwijzing naar de Belgische politieke toestand zien. De B.W.P. vraagt immers dezelfde *discipline* van haar leden ten overstaan van de aktie van partijleiding en socialistische ministers.

Wilchard : "Aidez les enfants d'Espagne".

'Le Peuple' gebruikt ook de affiche om de positieve verwezenlijkingen in het republikeinse kamp te tonen. Uit Spanje teruggekommen schrijft Bonvoisin : "A Madrid, dans les sous-sols du Musée des Sciences naturelles, une chambre aux murs blanchis à la chaux; de longues tables formées de planches assemblées placées sur des tréteaux. C'est le siège du Comité de protection des Beaux-Arts

Une vingtaine d'étudiants de l'Académie des Beaux-Arts, sous la direction de leurs professeurs et du directeur de l'Académie de Madrid ont forgé de toutes pièces une organisation qui a pour but de sauver les oeuvres d'art, de les protéger contre le bombardement, de les classer et de les conserver intactes pour le patrimoine national.

Une vingtaine de jeunes inaptes au métier des armes — les autres sont au front.

Au début, ils ont couru au plus pressé. Ils ont parcouru la capitale soumise à la destruction systématique. Du Prado croulant sous les obus des pièces d'artillerie lourde Franco, ils ont sauvé les richesses artistiques, les tableaux, les "antiques". Ils sont parvenus à envoyer les oeuvres les plus marquantes à l'arrière, à Valence, à l'abri de l'anéantissement.

Ils ont ensuite "organisé" le sauvetage.

D'abord par la propagande. On ne voit qu'eux dans les imprimeries des journaux, quémendant les restes des bobines de papier. En possession de cette chose inestimable — le papier! — ils dessinent des affiches depuis le grand matin jusque tard dans la nuit.

Chacune d'elles est une oeuvre originale: ils n'ont aucun moyen de reproduction. A peine sèches, ils iront eux-mêmes les placarder jusque dans les villages les plus rapprochés de la ligne de feu. Elles constituent toutes des appels en faveur de la conservation des objets d'art, de leur sauvetage pour le patrimoine national.

Par centaines, ces affiches sont disséminées depuis les premières lignes jusqu'à arrière..." (14)

Dit artikel, rijkelijk geïllustreerd met voorbeelden van dergelijke affiches én met een affiche "Evacuad Madrid", verbindt de affiche met enkele belangrijke thema's van de republikeinse discours: de heldhaftigheid van de Madrileense bevolking en haar totale mobilisatie voor de republikeinse zaak, de kulturele en edukatieve bekommerdheid (15) binnen het republikeinse kamp. Die twee waarden

(14) *Le Peuple*, 14-6-1937.

(15) De ondertitels van het artikel zijn veelzeggend: "La sauvegarde du patrimoine artistique national / L'éducation des masses / Le désir d'organisation"

staan tegenover de vernietiging die Franco en het fascisme voortbrengen.

Dat 'La Voix du Peuple' van alle onderzochte dagbladen ruimschoots het meest affiches reproduceert verwekt, aangezien de traditie van de Russische revolutie en de agit-prop van de kommunistische internationale nauwelijks verbazing. Merkwaardig is wel dat de krant de affiches op een veel minder systematische manier aanwendt dan 'Le Peuple'. Zo is er vrijwel nooit een direct verband tussen het artikel en de affiche die ze illustreert. De affiches symboliseren uiteraard de solidariteit van 'La Voix du Peuple' met het republikeinse kamp, maar ze hebben daarbij eerder een documentaire dan een rechtstreekse politieke waarde.

Bovendien geeft 'La Voix du Peuple' af en toe onnauwkeurige commentaren bij de gereproduceerde affiches. Catalaanse affiches worden bv. vaak als Spaans omschreven. Zo krijgt een Catalaanse affiche van de F.A.I. (!), "Libertat", als commentaar: "Tel est le cri vengeur des paysans antifascistes qui combattent devant Madrid" (16) mee. En een affiche van de U.G.T. krijgt als onderschift: "Une affiche éloquente de la C.G.T. espagnole" (17).

De ikonografie van de in 'La Voix du Peuple' legt duidelijk andere klemtonen dan in 'Le Peuple'. Slechts één van de eenendertig affiches klaagt de bombardementen aan. De slachtoffers zijn zeker niet afwezig uit de kommunistische propaganda, getuige bv. de foto's van dode kinderen op de voorpagina (18) of de enorme spandoek aan het gebouw van de Brusselse afdeling van de partij: "Aide à l'Espagne Martyre" (19). Maar ze moet de aandacht delen met andere onderwerpen. Veel aandacht krijgen affiches die rekrutering en produktie wensen te stimuleren (negen stuks). Ook de noodzaak van gehoorzaamheid aan de wettelijke politieke en militaire leiding wordt vaak (vijf maal) beklemtoond.

Klasse-identifikaties komen in 'La Voix du Peuple', in tegenstelling tot 'Le Peuple', wel aan bod. Ten eerste doordat verschillende van de gereproduceerde affiches van arbeidersorganisaties afkomstig zijn (één P.C.E., twee P.S.U.-U.G.T., vier U.G.T., één C.N.T.-U.G.T., één C.N.T.-F.A.I., één F.A.I., één S.R.I.), terwijl ze ook vaak door ikonografie en/of tekst naar de arbeidersklasse verwijzen. De boeren komen, iets minder, ook aan bod. Maar het is wel in aan de boeren gerichte affiches dat er voor de enige maal sprake is van revolutie

(16) *La Voix du Peuple*, 14-12-1936, p. 1.

(17) *idem*, 9-12-1936, p. 1.

(18) *idem*, 15-11-1936, p. 1.

(19) *idem*, 10-6-1937, p. 1, & 13-6-1937, p. 1.

(20). We vinden hierin een weerspiegeling van de kommunistische doktrine die stelde dat Spanje wel rijp was voor een agrarische "burgerlijk-demokratische", niet voor een proletarische revolutie.

Tegenover de band van arbeiders en boeren met de republiek stelt 'La Voix du Peuple' de negatieve rol van het internationaal grootkapitaal. In de informatieve affiches "Les vraies raisons de la fausse neutralité" (uitgegeven door het 'Commissariat de Propaganda') worden de belangen van de grootburgerij uit fascistische én democratische landen verbonden met de niet-interventiepolitiek. (21)

De sterke diversiteit in onderwerpen die we aantreffen lijkt te bevestigen dat de in 'La Voix du Peuple' gepubliceerde affiches eerder een illustratief dan een propagandistisch karakter bezitten.

De pro-nationalistische dagbladen hebben in tegenstelling tot de linkse pers nauwelijks de nationalistische affiches aangewend. Slechts in twee dagbladen troffen we nationalistische affiches aan: 'Volk en Staat' en het "neutrale" 'Aujourd'hui'. De hoofdoorzaak voor deze schaarste ligt in de eerste plaats in de veel beperktere nationalistische produktie van affiches, zelf een gevolg van het feit dat de belangrijkste centra van grafische industrie in de republikeinse zone lagen (22). Ten tweede suggereert het feit dat de gereproduceerde nationalistische affiches steeds reisreportages in de nationalistische zone vergezellen dat de reproducties door de reporters zelf ter plaatse zijn aangeschaft of gemaakt, wat erop wijst dat de internationale nationalistische propaganda geen gebruik maakte van de nationalistische affiche.

In de zes gereproduceerde nationalistische affiches komen echter alle belangrijke nationalistische propagandathema's aan bod: het vaderland ("Arriba España" (23)), de soldaat die vrouw en kinderen tegen het kommunisme beschermt ("Jamas" (24)) en vecht "Por la patria, el pan y la justicia" (25), en uiteraard de Caudillo, Franco, wiens portret "tusschen die van den Duce en van den Führer" door de journalisten van 'Volk en Staat' in "bijna al de spijshuizen" aangetroffen werd (26).

Andere pro-nationalistische dagbladen wendden de republikeinse affiches aan om hun standpunten te argumenteren. 'Le Pays Réel'

(20) *idem*, 20-8-1937, p. 1, & 21-8-1937, p. 1.

(21) *idem*, 5-11-1936, p. 6.

(22) G. FONTSERE, *Op.cit.*, pp. 44 - 46.

(23) *Volk en Staat*, 17-7-1938, p. 1.

(24) *idem*, 28-7-1938, p. 1.

(25) *Aujourd'hui*, 29-10-1937, p. 8.

(26) *Volk en Staat*, 19-7-1938, p. 1.

De artikels in kwestie zijn geschreven door Herwig van Meensel, priester.

publiceert twee Spaanse antiklerikale affiches. De eerste, "Un per-cance del oficio", drijft de spot met de mis, heeft een exclusief anti-klerikaal karakter en vertoont geen gelijkenissen met andere gedurende de Burgeroorlog aan republikeinse zijde verschenen affiches, zodat men zich kan afvragen of die affiche wel gedurende de Burgeroorlog gemaakt werd. Onder deze — volgens de foto te Barcelona uitgegeven — affiche schrijft 'Le Pays Réel': "...une des affiches par lesque^lles le gouvernement de Valence entretient le respect du culte catholique!" (27).

Bij de tweede affiche, "Los Nacionales", die o.m. de rol van de hogere klerus in het nationalistisch kamp aanklaagt, ironiseert 'Le Pays Réel': "Cette carte postale éditée par le service officiel de propagande du gouvernement de Valence est bien caractéristique. Le respect que les marxistes espagnols, comme leurs congénères de tous les pays, affirment professer à l'égard de l'Eglise y est remarquablement mis en valeur... Une distribution particulièrement abondante de ces cartes a sans doute été faite aux volontaires catholiques que M. Huysmans prétend avoir vu si nombreux dans les rangs marxistes". (28). 'De Standaard' publiceert dezelfde affiches, "die men veel ziet in het venster van socialistische volkshuizen" (29).

Een andere manier om de affiches voor de nationalistische zaak te gebruiken is erover te schrijven. In 'La Libre Belgique' publiceert François Maret op 31 maart 1939, de dag van Franco's eindoverwinning, indrukken over het door de nationalisten bezette Barcelona, waarbij hij de affiches van beide kampen vergelijkt: "J'avoue qu'au point de vue esthétique les affiches "blanches" étaient loin de l'emporter, surtout que les "rouges", plus anciennes, devaient au temps une patine qui en harmonisait les couleurs. Mais pour les textes, pour le fond, la comparaison n'était guère possible. Les "rouges" n'apportaient qu'un programme négatif, fondé sur la destruction et la haine: "Unissez vous *contre* le fascisme! Pour *détruire* le fascisme, prolétaires, affiliiez-vous au parti communiste! Merci au grand Staline, qui nous aide à *combattre* le fascisme!". Et c'étaient encore "A bas le fascisme" que disaient en substance les barbouillages au goudron dont était souillé le marbre des monuments.

Les "blanches", par contre, parlaient surtout de construire une patrie nouvelle, d'apporter du pain à ceux qui ont faim et de la justice à ceux qui souffrent, d'unir les citoyens de toutes les classes dans une discipline cordiale et fraternelle. Une seule montrait le coup de

(27) *Le Pays Réel*, 16-4-1937, p. 1.

(28) *idem*, 17-5-1937, p. 1.

(29) *De Standaard*, 26-6-1937, p. 1.

balai qui devait débarrasser l'Espagne de la tyrannie moscovite.

Mais de toutes, la plus frappante était celle qui peignait une globe terrestre où l'Espagne était marquée à la pointe de l'Europe : du sol de cette Espagne sortait une croix immense qui couvrait le monde de son ombre." (30).

Bij François Marez treffen we een omkering van de in 'Le Peuple' aangehaalde waarden aan. De door hem gekursiveerde woorden "contre", "détruire", "combattre", moeten de louter negatieve aktie van de republikeinen aantonen terwijl het nationalistisch kamp als opbouwend wordt voorgesteld. Parallel hiermee bouwt hij een tweede tegenstelling op, door de republikeinen met het kommunisme te identificeren ("tyrannie moscovite", beschrijving van kommunistische affiches (31)) en hiertegenover de zegevierende kerk te poneren.

Een aantal pro-nationalistische dagbladen publiceren republikeinse affiches om louter illustratieve redenen. In 'Le XXe Siècle', 'Le National Bruxellois' en de 'Gazet van Antwerpen' lijken noch de kontekst, noch het onderschrift een waardeoordeel over de gereproduceerde affiches te impliceren. Het beeld fungeert hier als een neutrale ruimte. Hetzelfde geldt a fortiori voor de dagbladen die (beweren) neutraal (te) zijn, 'De Dag' en 'Le Soir', en eveneens voor het eerder pro-republikeinse 'La Dernière Heure'.

Vaak zal voor deze kranten het inspelen op thema's die op de verbeelding van het publiek werkten een belangrijker rol hebben gespeeld dan de feitelijk politieke betekenis van de affiche. Dit verklaart het grote succes waarop de affiche "Les Milicies us Necessiten" zich mocht verheugen. De milicienne in mono azul op de voorgrond verpersoonlijkt immers de deelname van vrouwen aan de gewapende strijd, thema dat de pers van alle strekkingen gedurende de eerste oorlogsmaanden fascineerde, en aanleiding gaf tot de publikatie van talrijke foto's van vooral republikeinse vrouwelijke soldaten. Analoog verklaart de publikatie, gedurende de eerste maanden van 1937, van talrijke foto's van affiches en muurpanelen met als thema 'Evacuad Madrid' zich door de algemene afschuw en angst die bombardementen van burgerbevolkingen ongetwijfeld opwekten.

J. Gotovitch vermeldde reeds de buitenbeenpositie die 'L'Avant-garde binnen de katholieke pers innam (32). Die positie bevestigt zich gedurende een reportage in het republikeinse kamp, begin

(30) *La Libre Belgique*, 31-3-1939, p. 1.

(31) Typerend is dat de auteur over de "parti communiste" spreekt, terwijl de officiële naam van de partij in Catalonië 'Partit Socialista Unificat de Catalunya' was.

(32) J. GOTOVITCH, *La Belgique et la guerre civile espagnole : un état des questions*, in : BTNG, XIV, 1983, 3-4, p. 514.

1937. Te Valencia noteert de journalist van 'L'Avant-garde' het volgende: "De temps en temps, on heurte des groupes compacts qui commentent les appels muets, mais multiples, que lancent sur tous les murs des centaines d'affiches aux couleurs resplendissantes.

- Defended Madrid !

- Pas un bras de jeune ne doit rester sans fusil !

- L'armée nous a trahis ! Nous la remplacerons !

- L'unité est la condition de la victoire.

Ou bien encore :

- Le syndicat des cordonniers de la région de Valence forme un bataillon : tous doivent répondre à son appel.

Des images aux couleurs violentes illustrent ces textes de dessins stylisés et symboliques : des bras brandissant des fusils, Madrid en flammes. Un Marocain poussé dans le dos par la baïonnette d'un phalangiste, avance d'un air résigné contre un milicien qui lui tend la main, etc." (33). Een paar dagen later, te Madrid : "Les murs au long desquels s'allongent ces files sont couvertes d'affiches, mais ici, à côté des appels à l'union, à la discipline, à l'enrôlement, superbe littérature aux envolées sonores, il y a des textes et des dessins aux buts plus immédiatement pratiques et qui révèlent le besoin d'instruction militaire de toute cette masse d'hommes abandonnée par la presque totalité de son armée et ignorant jusqu'aux rudiments du métier de la guerre quand elle s'y est trouvée lancée : telle affiche montre comment on doit creuser une tranchée et flétrit la bravoure inutile de celui qui ne l'utilise pas. Telle autre explique comment on doit prendre la ligne de mire d'une mitrailleuse et à partir de quelle distance on doit tirer. En somme tous les conseils qu'il faut donner à des gens n'ayant pas peur de se battre, mais ne sachant pas combattre." (34).

De tegenstelling met 'La Libre Belgique', maar ook met andere katholieke kranten, is evident. De hierboven geciteerde artikels leggen de nadruk op de populariteit van de republikeinse zaak. De auteur stelt de affiches voor als symbolen van de mobilisatie van de ganse republikeinse bevolking tegen het leger dat hen verraden heeft. Zijn esthetische waardering voor de affiches ("couleurs resplendissantes", "superbe littérature aux envolées sonores") lijkt dan ook een politieke solidariteit met de republikeinen te impliceren.

De grote verscheidenheid die we kunnen konstatoren in de aanwending van de Spaanse politieke affiche in de Belgische pers is overigens niet enkel een weerspiegeling van de sterk uiteenlopende

(33) *L'Avant-garde*, 14-1-1937.

(34) *idem*, 17/18-1-1937.

opvattingen die erin verdedigd werden, maar ook een verwijzing naar de sterk gediversifieerde produktie in Spanje zelf. Dit geldt niet zozeer voor de nationalistische affiche. De bescheiden produktie en het marginaal belang van de affiche binnen het nationalistisch kamp (35) verklaren afdoend het beperkt aantal reproducties, terwijl de thema's die we in de Belgische pers te zien krijgen grosso modo overeenstemmen met de belangrijkste krachtlijnen van de nationalistische propaganda (zie SUPRA). Of die overeenkomst ook geldt voor de republikeinse affiches is een veel complexer probleem.

De "gematigde" kranten, die de republikeinse affiche enkel om dokumentaire redenen reproduceren (zie SUPRA) concentreren hun aandacht op twee momenten: het begin van de burgeroorlog (voorebeeldig uitgebeeld door de affiche "Les Milicies us Necesiten") en het beleg van Madrid (waar vooral de "Evacuad Madrid"-affiches symbool voor staan). Die summiere keuze is echter niet onterecht: ze benadrukt de twee belangrijkste momenten van enthousiasme en mobilisatie binnen het republikeinse kamp. Het illustratief-anekdotisch aanwenden van die affiches (of muurpanelen) impliceert wel dat ze vrijwel iedere politieke betekenis verliezen.

'Le Pays Réel' wenst vooral het antiklerikalisme binnen het republikeinse kamp te benadrukken. Dit beïnvloedt niet alleen haar selectie, maar brengt ook met zich mee dat in de affiche "Los Nacionales", die de aanhangers van het nationalistisch kamp karikaturiseert, enkel het antiklerikale benadrukt wordt, alhoewel dit fenomeen in de republikeinse propaganda slechts een marginale plaats innam (36).

Uiteraard is het binnen de linkse pers dat de affiche het uitgebreidst aangewend werd. Maar dit impliceert niet dat ze hiermee een volledig beeldverslag brachten van de gebeurtenissen. Het is daarentegen opvallend dat ook zij hierin fragmentair blijven. Zo is ook bij hen de reproductie van affiches gekoncentreerd in het eerste oorlogsjaar. Dit heeft tot gevolg dat van de onder auspiciën van de regering-Negrín gepubliceerde affiches, met hun eigen vaak sterk nationalistische ikonografie (37), nauwelijks iets te zien valt in de Belgische linkse pers. Dit lijkt des te paradoxaler omdat de politieke solidariteit tussen Belgische socialisten en kommunisten en de regering-Negrín volledig was. De aandacht die andere internationale

(35) C. GRIMAU, *El cartel republicano en la Guerra Civil*, Madrid, Catedra, 1979, pp. 10 & 229-232.

(36) Dit weliswaar in tegenstelling tot het fel anti-klerikalisme van de "basis" van de republikeinen.

(37) C. GRIMAU, *Op.cit.*, pp. 115s.

gebeurtenissen steeds meer begonnen op te eisen heeft uiteraard een rol gespeeld. Maar een vermoeidheid omtrent de Spaanse kwestie, die de internationale linkerzijde omtrent medio 1937 lijkt te treffen (38), lijkt een adequatere verklaring. Bovendien reproduceerde de linkse pers vooral militaire affiches, waarvan de geloofwaardigheid blijkbaar afhankelijk was van de — steeds schaarsere — republikeinse militaire suksessen. Frappant is in die optiek het feit dat 'Le Peuple', na maanden onderbreking, dadelijk na de eerste suksessen bij Teruel weer een affiche publiceert (39).

De keuze voor de militaire affiche is overigens een logisch gevolg van de politieke stellingname van Belgische socialisten én kommunisten, die binnen de dichotomie oorlog-revolutie, die het politieke leven in het republikeinse kamp beheerste, resoluut de nadruk op de eerste as legden. De affiches leggen dan ook de klemtoon op militaire organisatie en produktie, gehoorzaamheid aan regering en leger, terwijl de burgerbevolking, als ze niet tot produktie wordt aangemaand, vooral als slachtoffer aanwezig is.

Naast die traditioneel-militaire ikonografie blijft de as-revolutie weliswaar niet geheel afwezig. Maar haar aanwezigheid is eerder impliciet, bv. in affiches die beroep doen op de arbeidersklasse. Expliciet komt de revolutie enkel aan bod verbonden met de agrarische kwestie, zoals in 'La Voix du Peuple'. De affiche "Camperol! Revolución" wordt vergezeld van het onderschrift: "Une affiche de l'U.G.T. destinée aux paysans que la révolution agraire a unis indéfectiblement à la cause du Front Populaire" (40). Ook in de socialistische pers komt de agrarische revolutie aan bod, wanneer 'Voor Allen' een affiche van de "Columna de Hierro" reproduceert: "Campesino! la revolución te dará la tierra" (41).

Ikonografie en beeldtaal van de in de linkse pers gereproduceerde affiches drukken die niet-revolutionaire optie uit. Zo is het paradoxaal genoeg vooral in de "gematigde pers" dat we het meest gëmancipeerde beeld van de vrouw te zien krijgen, nl. als milicienne (42). In de linkse pers overweegt het beeld van de vrouw als moeder en als slachtoffer, slechts een enkele maal krijgt ze een aktievere rol

(38) E.H. CARR, *The Comintern & the Spanish Civil War*, London, Macmillan, 1984, pp. 49-50.

(39) *Le Peuple*, 20-12-1937, p. 1.

(40) *La Voix du Peuple*, 20-8-1937, p. 1.

(41) *Voor Allen*, 5de jg., n° 14, 31-7-1938, p. 4.

Vermits het om een weekblad gaat, zijn de in dit blad verschenen affiches niet in onze cijfergegevens verwerkt.

(42) Deze affiche verscheen weliswaar ook in 'La Voix du Peuple', maar slechts maanden later: op 7 februari 1937.

toebedeeld.

Ook relevant is de voorstelling van de mannelijke figuur. Vaak voorkomend is de voorstelling van de militair in een geëxagereerd patroon (o.a. in "Con Disciplina se Defiende la Republica" (43) en "Atacar es Vencer" (44)). Die sterk door het Russisch konstruktivisme beïnvloede vormgeving (45) is niet enkel een bewijs van de invloed van de internationale avant-garde op sommige Spaanse affiche-ontwerpers, maar drukt tevens een gedesindividualiseerde visie op de menselijke persoon uit, m.a.w. de soldaat wordt niet als individu, maar als onderdeel van de militaire machine voorgesteld. De begeleidende teksten verduidelijken nog de politieke betekenis van dergelijke affiches.

Daartegenover staat dat de klasse-identifikatie veel minder aan bod komt. De arbeider wordt wel voorgesteld, maar enkel als slachtoffer van het fascisme (46) of als producent voor het front (47). Een zelfstandige politieke rol krijgt hij niet toebedeeld. Een belangrijk onderdeel van de Spaanse afficheproductie, dat de rol van het revolutionaire proletariaat exalteert en de nieuwe socialistische of liberale samenleving aankondigt, blijft vrijwel geheel afwezig. De anarchistische beeldtaal, die de heroïek van het individu benadrukt (48), vinden we enkel terug in de door 'Voor Allen' gepubliceerde affiche van de "Columna de Hierro" (zie SUPRA).

Terwijl de afwezigheid van revolutionaire affiches te begrijpen valt vanuit de stellingname van de (grote meerderheid van de) Belgische linkerzijde, valt het moeilijker te verklaren waarom de belangrijke produktie van kulturele en edukatieve affiches evenmin (met uitzondering van de reeds geciteerde bijdrage in 'Le Peuple') in de Belgische linkse pers aan bod kwam. Dit is des te merkwaardiger omdat de kulturele en edukatieve inspanning van de republikeinen de expliciete belangstelling van de Belgische linkerzijde wegdroeg.

Rekening houdend met die belangrijke lakunes, al dan niet een gevolg van politieke stellingnames, is in de linkse pers toch een betrekkelijk pluralisme in de reproductie van affiches waar te nemen. Vooral de publikatie door 'Voor Allen' van een affiche van de

(43) *Le Peuple*, 7-5-1937, p. 1 & 20-12-1937, p. 1.

La Voix du Peuple, 26-7-1937, p. 1.

(44) *Le Peuple*, 21-6-1937.

(45) M. GARCIA I GARCIA, *Aproximacion al arte espanol durante la guerra de 1936 a 1939*, in: *La Guerra Civil Española*, p. 20.

(46) *La Voix du Peuple*, 1-6-1937, p. 1 & 24-7-1938, p. 1.

(47) vb. "Allistev-vos per al Treball Voluntari", in *La Voix du Peuple*, 22-7-1937, p. 1.

(48) C. GRIMAU, *Op.cit.*, p. 148.

"Columna de Hierro" strekt tot verbazing, omdat die anarchistische kolonne tot de meest beruchte "incontrolables" behoorde, m.a.w. zich niet onderwierp aan het officieel republikeins gezag (49) Ook 'La Voix du Peuple' publiceert twee maal een anarchistische affiche (50).

Bij 'La Voix du Peuple' zou de diversiteit aan gepubliceerde affiches een gevolg kunnen zijn van hun afkomst. C. Fontseré heeft opgemerkt dat het 'Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya' zich enkel bezig hield met het publiceren van affiches van anti-fascistische organisaties, zonder eigen ordewoorden naar voren te schuiven (51). En het is inderdaad opvallend dat, terwijl de Castiliaanse affiches vaak het gezag van regering en militaire leiding wensen te bevestigen, Catalaanse affiches in 'La Voix du Peuple' meestal een algemeen anti-fascistische toon, zonder expliciete politieke strekking, bezitten (52).

De reproductie van Spaanse affiches in de Belgische pers kon zowel om illustratief-dokumentaïre als om politieke redenen gebeuren. Die twee bedoelingen zijn overigens niet steeds duidelijk te scheiden. De taalkloof en vooral het feit dat ze buiten hun oorspronkelijke kontekst geplaatst werden liet hen noodzakelijk veel van hun betekenis verliezen. Met als gevolg dat Spaanse politieke affiches in de Belgische pers niet omwille van hun politieke inhoud, maar omwille van hun illustratieve waarde (met als typevoorbeeld de "extravaganza" van de miliciens) gereproduceerd worden. Een politieke betekenis lijken de affiches enkel te behouden als ze verwijzen naar universeel herkenbare symbolen, zoals de oorlogsslachtoffers, maar ook het antiklerikalisme, terwijl "Madrid" zowel door het verloop van de gebeurtenissen als door de op die stad toegespitste propaganda eenzelfde symboolfunctie verwierf. De Spaanse affiches lijken enkel politiek aangewend te kunnen worden indien ze een Belgische betekenis toebedeeld kunnen krijgen.

Hierbij komt dat de aard van het medium, de geschreven pers, het bijna per definitie moeilijk maakte het beeld op een significante wijze aan te wenden. Daarom is wat op het eerste gezicht paradoxaal lijkt logisch, nl. dat de affiche in de tekstfragmenten het meest betekenisvol aan bod komt. Door gebruik van het woord kan voor de affiches een kontekst gekreëerd worden, kan ze een nieuwe

(49) B. BOLLATEN, *The Spanish Revolution*, Chapell Hill, University of North Carolina Press, 1979, pp. 314-322.

(50) *La Voix du Peuple*, 14-12-1936, p. 1 & 5-2-1937, p. 1.

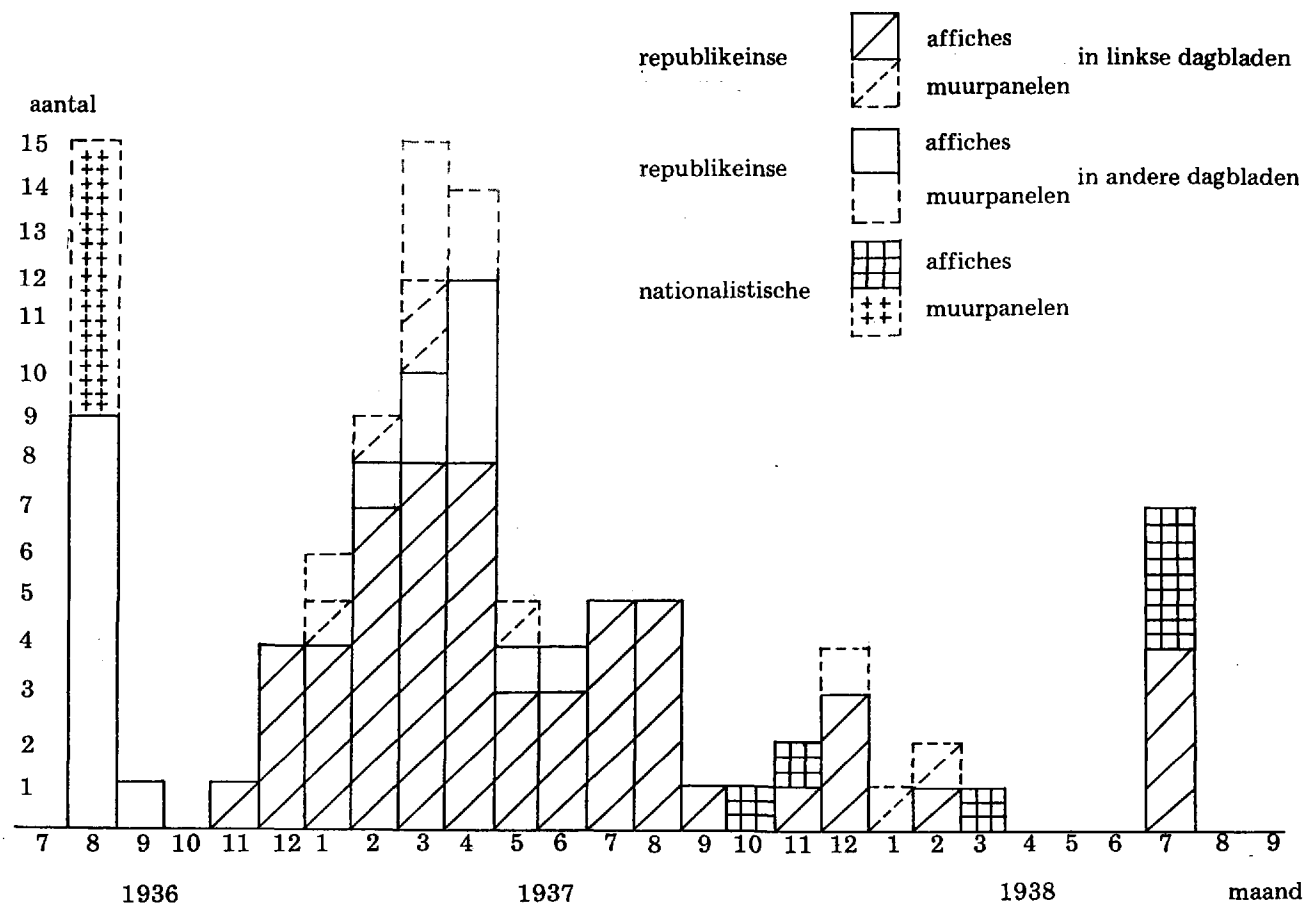
(51) G. FONTSERÉ, *Op.cit.*, pp. 37-38.

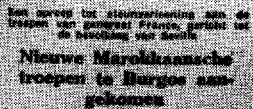
(52) Zes van de veertien Castiliaanse affiches roepen op tot discipline en/of gehoorzaamheid aan regering en legerleiding, tegenover geen enkele (van de veertien) Catalaanse.

betekenis verkrijgen. Uiteindelijk blijft het beeld dus onderworpen aan de hegemonie van het woord.

Geraadpleegde dagbladen	Affiches %	Muurpanelen %	Totaal %
1) La Voix du Peuple	31 - 37.4	1 - 5	32 - 31.1
2) Le Peuple (°)	12 - 14.5	-	12 - 11.7
3) La Wallonie	2 - 2.4	1 - 5	3 - 2.9
4) Volksgazet	6 - 7.2	2 - 10	8 - 7.8
5) Vooruit	7 - 8.4	2 - 10	9 - 8.7
6) La Dernière Heure	2 - 2.4	2 - 10	4 - 3.9
7) Gazette de Charleroi	-	1 - 5	1 - 1.0
8) La Meuse	-	1 - 5	1 - 1.0
9) L'Etoile belge	-	1 - 5	1 - 1.0
10) Het Laatste Nieuws	1 - 1.2	-	1 - 1.0
11) La Gazette	-	-	-
12) Le Soir	1 - 1.2	-	1 - 1.2
13) Midi-Journal/Aujourd'hui	4 - 4.8	1 - 5	5 - 4.9
14) De Dag	2 - 2.4	2 - 10	4 - 3.9
15) L'Avant-garde	-	-	-
16) La Cité Nouvelle	1 - 1.2	1 - 5	2 - 1.9
17) L'Indépendance belge	1 - 1.2	1 - 5	2 - 1.9
18) Le XXe Siècle	3 - 3.6	2 - 10	5 - 4.9
19) La Libre Belgique	-	-	-
20) Het Volk	-	-	-
21) De Courant	-	-	-
22) Het Nieuwsch van den dag	-	-	-
23) De Standaard	1 - 1.2	1 - 5	2 - 1.9
24) Het Nieuwsblad	-	-	-
25) Gazet van Antwerpen	1 - 1.2	-	1 - 1.0
26) Le National Bruxellois	3 - 3.6	-	3 - 2.9
27) La Nation belge	-	1 - 5	1 - 1.0
28) Le Pays Réel	2 - 2.4	-	2 - 1.9
29) De Nieuwe Staat	-	-	-
30) Volk en Staat	3 - 3.6	-	3 - 2.9
Totaal	83	20	103
Totaal franstalige dagbladen	62 - 74.7	13 - 65	75 - 72.8
Totaal nederlandstalige	21 - 25.3	7 - 35	28 - 27.2

(°) Niet inbegrepen de mini-reproducties verschenen op 14 juni 1936.

[illegible]

Duitsland akkoord om den wapenuitvoer naar Spanje te verbieden

standigheden hebben. Alleen de beaandelingen nog gekend zijn. Zij verlaten nog maar te hebben gehandeld op bevel van de overheid.

Een voorzichtige politiek
onafhankelijkheid

1. The following information was obtained from the records of the Department of the Interior, Bureau of Land Management, regarding the land owned by the United States in the State of Nevada:

Q. Now, did you see anything that was
different about the person who was
driving the car? Was it a different
person? Or was it the same
person? Was it the same person?
Q. Yes, it was the same person.
Q. Now, did you see anything that was
different about the person who was
driving the car? Was it a different
person? Or was it the same
person? Was it the same person?
Q. Yes, it was the same person.
Q. Now, did you see anything that was
different about the person who was
driving the car? Was it a different
person? Or was it the same
person? Was it the same person?
Q. Yes, it was the same person.

SECRET

Order of the Court: The Court has ordered that the defendant be released on bail of \$10,000, with the condition that he appear in court on the next day.

...and still more eggs, and also a
one great white crystalline mass.
The eggs were all in one and gave
rise to several. The presence of
skeleton was in the upper part
of the mass.

[illegible][illegible]

Om te laten verstaan dat de
het land van een landbouw-
bouw, landbouw, landbouw
aan de hand van de landbouw
die in het landbouw-landbouw
aan de hand van de landbouw-landbouw

dition de la prison dans laquelle on
et opposé et a prêche la résistance. Finalement, c'est à ce dernier parti que la
majorité s'est ralliée.

**Les gouvernements
sont entrés à Valladolid**
Bayonne, 11 août.
A Valladolid, les rebelles retirés

serienne declare agreement and
not to be in direct pas destinée.

M. Jouhaux venant de Madrid via Bay.
neune et Toulouse est arrivé en avion au
Bourget ce soir.

A Baresone, afin d'inciter les volontaires à s'engager dans les milices qui partent pour le front, on a apposé dans la ville des affiches telles que celle-ci :